

Список використаних джерел

1. Карман У. История огнестрельного оружия. С древнейших времен до XX века [Текст] = A history of firearms: from Earliest Times to 1914 : переводное издание / Уильям Карман ; [пер. с англ. М.Г. Барышникова ; отв. ред. Ю.И. Шенгеля ; худож. И. А. Озерова]. – М.: Центрполиграф, 2006. – 300 с.

2. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза живых лиц / М.И. Авдеев. – М.: Медицина, 1968. – 376 с.

Удовенко Ж.В.

ДОТРИМАННЯ ТАЄМНИЦІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Конституція України у статті 32 проголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Закріплення таких положень в Основному законі є значним кроком до побудови громадянського суспільства, демократичної та правової держави, оскільки історія вітчизняного досудового розслідування переконує у необхідності виділення морально-етичних принципів як пріоритетних. Так, у таємному листі міністра державної безпеки СРСР В.С. Абакумова І.В. Сталіну від 17 липня 1947 року «Про практику ведення слідства в органах МВС СРСР» міститься звіт про таку діяльність у справах шпигунів, диверсантів, терористів та учасників антирадянського підпілля. Серед тактичних прийомів ведення допиту описуються такі: якщо арештований не дає відвертих показань і ухиляється під прямих і правдивих відповідей на поставлені питання, слідчий з метою тиску на арештованого використовує наявні в розпорядженні МДБ компрометуючі дані з минулого життя і діяльності арештованого, які він приховує. Інколи для того, щоб перехитрити арештованого і створити враження, що органам МДБ все відомо про нього, слідчий нагадує арештованому інтимні подробиці його приватного життя, пристрасті, які він приховує від оточуючих тощо [1].

Нині законним і таким, що відповідає моральним вимогам, є збирання лише тих доказів, які стосуються розслідування конкретного кримінального правопорушення. Тому не варто фіксувати у протоколах слідчих (розшукових) дій інформацію, яка стосується особистого життя громадян, його подробиць, якщо це не відноситься до предмету доказування у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що поняття «особисте життя» охоплює не лише інтимну сторону життя людини, а й характеризує фізичну і духовну самостійність особистості, відносини поза колективом чи сім'єю: відомості про стан її здоров'я, стосунки між членами сім'ї, друзями і знайомими, моральні установки особи, її політичні уподобання, релігійні погляди тощо.

Втручання в особисте життя людини може бути під час проведення

окремих процесуальних дій у кримінальному провадженні, зокрема, призначення експертиз на різних його стадіях. Зміст низки статей КПК України визначає доказове значення висновку експерта у кримінальному провадженні, адже експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

У випадках, передбачених частиною 2 статті 242 КПК обов'язково призначається судово-медична експертиза, статтею 486 КПК – психолого-психіатрична та психологічна експертиза. Непризначення у зазначених випадках експертизи органами досудового розслідування призводить до неповноти дослідження обставин кримінального провадження.

Поміщення підозрюваного до медичної установи під час проведення експертизи, отримання зразків для експертизи, на наш погляд, у багатьох випадках безпосередньо пов'язані з обґрунтованою необхідністю отримання відомостей про особисте життя людини.

На наш погляд, відомості про особисте життя людини є також предметом судово-лінгвістичної експертизи (синонім – «судово-авторознавча експертиза»), яка, як слушно вказує Т.В. Будко, визначає фактичні дані про особу автора (чи виконавця) тексту та умови створення мовного повідомлення (мотивація, цілі, настанову автора, викривлення відображеної у свідомості інформації, адаптацію мовних засобів до можливостей адресата, маскуванню мовної ситуації шляхом диктування, навмисного викривлення писемного мовлення, створення тексту у співавторстві тощо). Іншими словами, судово-лінгвістична експертиза надає інформацію стосовно учасників мовленнєвого акту, умов його протікання та співвіднесеності його результату (тексту) з дійсністю [2, с. 71-72].

Особливо гостро проблема невтручання в особисте та сімейне життя людини постає, якщо судово-медична експертиза проводиться для встановлення статевої зрілості особи у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканності, або якщо її проведення, як і проведення судово-психіатричної експертизи, пов'язане із застосуванням складних методів обстеження та спеціальної техніки. Тому кримінальний процесуальний закон повинен забезпечити максимальні гарантії невтручання в особисте та сімейне життя громадян під час проведення зазначених дій, забезпечити лише необхідні обмеження їхніх прав і гарантувати захист відомостей, які є особистою і сімейною таємницею.

Відповідно до частини 2 статті 242 КПК України експертиза призначається обов'язково для встановлення: причин смерті; тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України; визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням; віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до

кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості.

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, у кожній конкретній ситуації відповідно до статті 486 КПК України призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза. Натомість для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого може бути призначена психологічна експертиза. У свою чергу судово-медична експертиза призначається у випадках, коли для вирішення питань, що виникли під час розслідування кримінальних правопорушень необхідні спеціальні знання в галузі медицини.

Однією з найгостріших проблем є допустимість примусу, в першу чергу у формі фізичної дії, його меж і підстав застосування щодо учасників процесу, які відмовляються від проведення цих слідчих (розшукових) дій. Питання ж застосування примусу при призначенні судово-медичної і судово-психіатричної експертиз відносно свідків і потерпілих, його допустимості з точки зору забезпечення права людини на невтручання у приватне життя і охорону інших цінностей особи, є одним з найбільш дискусійних в теорії кримінального процесуального права. Тут значну увагу в кримінальній процесуальній науці отримала думка М.С. Строговича, що потерпілі і свідки, крім їх волі, примусово не можуть бути піддані огляду, оскільки закон піклується не лише про встановлення істини, але і про те, аби вона досягалася засобами, що не обмежують законні інтереси особи [3, с. 126].

Потрібно з увагою віднестися і до думки В.І. Камінської з даного питання, про те, що правосуддя не може миритися з тим, що навіть заради розкриття злочину можна допускати приниження гідності особи по відношенню до громадянина, абсолютно не причетного до злочину (оскільки він не є ні підозрюваним, ні обвинуваченим) [4, с. 32].

З огляду на предмет дослідження, виникає проблема щодо відомостей, які обґрунтовують: необхідність призначення експертизи; сумніви з приводу осудності обвинуваченого (підозрюваного); сумніви у можливості конкретного учасника процесу сприймати обставини, які мають значення для кримінального провадження і давати правдиві показання.

Погоджуємось з твердженнями окремих вчених, про те, щоб бути підставою для призначення експертизи сумніви повинні викликатися фактичними обставинами, які встановлені під час провадження у справі [5, с. 150]. Ними можуть бути відомості про те, що особа перебуває на обліку, або лікувалась у психіатричній установі, а також дані про особливості її поведінки у суспільному житті. Такі відомості повинні міститися у медичних документах, у показаннях осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, клопотаннях про призначення психіатричної експертизи, показаннях самої особи. На наш погляд, дані, які обґрунтовують необхідність проведення інших видів судово-медичних експертиз повинні міститися у

процесуальних документах або документах, приєднаних до матеріалів кримінального провадження.

Відповідно до статті 69 КПК України, експерт має право: знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання тощо.

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Якщо було б інакше, під час збирання додаткових матеріалів існувала б реальна небезпека розголошення ним даних не лише досудового розслідування, а й відомостей про особисте життя учасників кримінального процесу та осіб, які до нього залучалися.

У зв'язку з цим слідчому необхідно конкретно визначитися, які матеріали кримінального провадження можуть бути надані експерту для ознайомлення і які дослідження на їх підставі можуть бути проведені. При цьому необхідно врахувати належність таких матеріалів до предмета експертизи і питань, винесених на розгляд експерта.

З метою нерозголошення обставин особистого та сімейного життя людини, при призначенні експертизи вважаємо за доцільне попереджати про передбачену КК відповідальність експерта не лише за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування, прокурора і суду, або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних особистого характеру, які містяться у наданих йому матеріалах кримінального провадження, самого висновку і змісту, проведених з особою дій, за допомогою яких був отриманий цей висновок.

З огляду на зазначене, частину 3 статті 242 КПК України доцільно викласти у такій редакції «Примусове залучення підозрюваного для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду. Експертиза щодо потерпілого чи свідка проводиться за їх письмовою згодою або згодою їх законних представників».

Врахування висловлених пропозицій слугуватиме додатковою гарантією від порушення конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, у тому числі права на невтручання в особисте та сімейне життя. Такі пропозиції щодо змін і доповнень КПК України дозволять більш реально гарантувати дотримання міжнародно-правової і конституційної засади невтручання в особисте та сімейне життя на досудовому розслідуванні.

Список використаних джерел

1. Из совершенно секретного доклада министра госбезопасности СССР В.С. Абакумова И.В. Сталину <http://litrus.net/book/read/89330?p=18>
2. Будко Т.В. Судово-лінгвістична експертиза / Т.В. Будко // Експертизи у судовій практиці : [навч. посіб.] / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. –

К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 71-75.

3. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: учеб. / М.С. Строгович. В 2-х т. Т.2. – М., 1968. – 470 с.

4. Каминская В.П. Охрана нрав и законных интересов граждан в уголовно-процессуальном праве / В.П. Каминская // Сов. государство и право, 1968. – № 10. – С. 32.

5. Комментарий к законодательству Российской Федерации в области психиатрии / [Бородин С.В., Гурович И.Я., Коган Л.И., Котов В.П. и др.]; Под ред. Дмитриева Т.Б. – М.: Спарк, 1997. – 363 с.

Узунова Г.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ (ЗБИРАННЯ) СЛИНИ ЛЮДИНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В даний час в процесі проведення експертизи біологічних об'єктів все частіше використовуються методи дослідження дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) – ДНК-аналіз. Дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК) сама по собі не є зразком для дослідження, однак вона являє собою субстанцію, наявною в багатьох слідах біологічного походження, що залишаються людиною. Вона несе в собі генетичний код, який унікальний для кожного індивіда. Це новий вид судово-біологічного дослідження, що проводиться для встановлення важливої доказової інформації, пов'язаної з ототожненням людини, і біологічного споріднення на основі спеціальних знань в галузі криміналістики, молекулярної біології та генетики людини. ДНК є носієм спадкової інформації про індивідуума та джерелом всіх генетично обумовлених ознак, досліджуваних при проведенні експертизи біологічних об'єктів. Молекула ДНК являє собою полімер, який складається із структурних одиниць – нуклеотидів, розташованих у певній послідовності, яка є унікальною для кожного індивідуума, що і робить його ДНК неповторною. Генетичний матеріал (ДНК) є стійкою біологічною структурою і зберігає здатність до тестування, за умови правильного зберігання, протягом 3-х років.

Предметами-носіями генетичного матеріалу (ДНК) є будь-які виділення людського організму або частки його тканин і органів: біологічні речовини (кров, слина, піт, виділення з носа та ін.) у рідкому вигляді або у вигляді плям на різних предметах; окремі волосини або пучки волосся з кореневими цибулинами; фрагменти тканин людського тіла (шматочки шкіри, уламки нігтів, частинки м'язової тканини, шматочки кісток, вибиті зуби тощо); повсякденні потожирові виділення людини.

Для проведення ДНК експертизи необхідно подати: речові докази – предмети зі слідами біологічного походження (плями крові, слини та ін.); фрагменти тіла людини (м'язова тканина, кістковий матеріал, волосся з кореневими цибулинами та ін.); зразки біологічних рідин перевірених осіб (крові, слини, та ін.) у рідкому або висушеному вигляді (марлеві, ватні тампони тощо); матеріали кримінального провадження – за погодженням з